G. Drewes

De invloed van de Atjèhse omgeving op het Maleise spraek ende woordboek van Frederick de Houtman

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 128 (1972), no: 4, Leiden, 447-457

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

DE INVLOED VAN DE ATJÈHSE OMGEVING OP HET MALEISE SPRAECK ENDE WOORD- BOEK VAN FREDERICK DE HOUTMAN

In 1603 gaf Frederick de Houtman, die ruim twee jaar (1599-1601) in Atjèh gevangen was gehouden, ten dienste van toekomstige oost-injegangers zijn *Spraeck ende Woord-boek* in het licht. Een gedeelte daarvan is in 1970 door Denys Lombard opnieuw uitgegeven, als deel LXXIV van de Publications de l'École française d'Extrême-Orient. Het oorspronkelijke werk bevat twaalf Nederlands-Maleise en drie Nederlands-Madagaskarse samenspraken, een Nederlands-Madagaskars-Maleise woordenlijst, en de "declinatie van vele sterren staende omtrent den zuyd-pool, voor desen tijdt noyt ghesien". Daarvan zijn in deze heruitgave alleen de Maleise samenspraken en de Maleise woordenlijst opgenomen. Na Pigafetta's in of omstreeks 1521 samengestelde Italiaans-Maleise woordenlijst, die in de jaren 1929-'39 nog al eens in discussie is geweest en in 1960 door Bausani opnieuw is uitgegeven,¹ en de Chinees-Maleise lijst uit de 15de eeuw, uitgegeven door Edwards en Blagden,² is thans dus ook dit oude Nederlands-Maleise vocabularium toegankelijk gemaakt voor degenen die belangstellen in de geschiedenis van de Maleise taal.

Waar authentieke handschriften uit zo vroege tijd uiterst zeldzaam zijn, is al wat verder tot de kennis van het toenmalige Maleis kan bijdragen, uiteraard welkom. Men zal het gebodene echter wel met de grootste voorzichtigheid dienen te hanteren en zich moeten hoeden voor conclusies welke zijn ingegeven door al te groot vertrouwen in de juistheid van het door De Houtman gebodene. Lombard erkent dat wij verscheidene passages waarvan wij de woorden grotendeels wel verstaan, zonder behulp van de Nederlandse tekst niet zouden kunnen vertalen, en hij voegt daaraan toe: "Il ne faut bien sùr jamais oublier

¹ The first Italian-Malay Vocabulary by Antonio Pigafetta; in *East and West*, New Series Vol. 11, Roma 1960, bl. 229-248.

² *Bulletin of the School of Oriental Studies*, Vol. 6 (1931).

que Frederick de Houtman a très bien pu forger lui-même certaines des constructions qu'il nous propose, et dans certains cas même, il est manifeste qu'il les a décalquées du néerlandais". Dit oordeel verzacht Lombard dan weer enigszins door erop te laten volgen: "Toutefois, il ne peut avoir 'inventé' qu'en fonction des connaissances déjà acquises".³ Zeker, maar ook onder invloed van bij hem bestaande misvattingen inzake het Maleise taaleigen. Lombards mening, dat het "serait bien insolent de notre part de vouloir le corriger, lui qui... disputa de théologie en malais avec les docteurs musulmans", kan ik niet delen. Het komt mij voor dat Lombard De Houtmans tekst met te grote schroomvalligheid is tegemoet getreden.

Hier volgen enkele voorbeelden van afhankelijkheid van de Nederlandse tekst. *Beta souda iang tyma loutar dalam laoet* (bl. 163); de Nederlandse zinsbouw van "ick heb 't sinckloot in den grondt gheworpen" is op de voet gevolgd. Wanneer De Houtman in de Maleise vertaling van de zin "sy moghen niet binnen de poort comen of daer moet eerst een teken van den Coning comen", het woord 'of' letterlijk vertaalt met 'atau', kan er geen sprake van zijn dat hij dit ooit zo heeft horen bezigen. Een verder, en zeer sprekend voorbeeld is ook de zinsnede op bl. 42 (9 D) van Lombards heruitgave, welke luidt a.v.: *Lickelou tieda adda orang iang tieda maau pegy de laoet, iang dunya tieda siappa lyat dya*. Dit is de letterlijke vertaling van: Waren daer gheen lieden die ter zee niet varen en wilden, de werelt soude niet doorsien worden. Lombard heeft hierbij terecht opgemerkt, dat het tweede *tieda* overbodig is.

Deze passage attendeert ons echter ook nog op een ander gevaar, nl. dat van Atjèhismen. Lombard merkt naar aanleiding van deze zinsnede op: "On notera l'emploi de *siapa* (à present surtout interrogatif), en tant qu'indéfini joint à la négation". Het zou echter onjuist zijn, te concluderen dat dit gebruik van *siapa* destijds normaal of geoorloofd was. *Tiada siapa* is hier op dezelfde wijze gebruikt als in het Atjèhs *han sòë*, niemand (*han* = niet; *sòë* = wie?, maar ook: iemand die). Ook de wijze waarop het pron. relativum *jang* is gebezigd, is Atjèhs; *njang dōnja* = wat de wereld betreft, de wêrld (met zekere nadruk).

Lombard is verder van mening dat de door De Houtman gebezigde spelling der Maleis woorden in het merendeel der gevallen, en niet-tegenstaande onvermijdelijke inconsequenties, ons in staat stelt, ons

³ *Op. cit.*, bl. 10.

een tamelijk juist beeld te vormen van de fonetiek van deze taal tegen het einde van de zestiende eeuw. Ik ben geneigd, hier een groot vraagteken te zetten, omdat men, behalve met gebrekkige spelling, ook en terdege rekening moet houden met de onvolmaaktheid van de sprekers in het voortbrengen, en van de optekenaar in het verstaan van de ten gehore gebrachte klanken. Lombard ziet voorbij aan het feit dat het vocabularium is opgetekend uit de mond van Atjèhse sprekers, voor wie het Maleis een vreemde taal was, die zij niet alleen op hunne wijze uitspraken, maar die zij onwillekeurig ook enigermate vervormden naar het model van hun eigen taal. Want het Maleis was niet "la langue parlée à Atjèh au début du XVIIe siècle", zoals Lombard meent te mogen vaststellen.⁴ De Houtmans werk is, met al zijn gebreken, een interessante poging tot optekening van de taal waarin sprekers die het Atjèhs tot moedertaal hadden, converseerden met vreemde zeevaarders en kooplieden die het Atjèhs niet machtig waren. Daarnaast vervulde het geschreven Maleis de functie van kanselarijtaal, was het de taal van de, overigens veelal niet autochthone (god)geleerde wereld, en deed het enige dienst bij het voortgezet onderwijs in de godsdienst. Maar het was een hulptaal, en het is dat de eeuwen door gebleven; een taal, die men, voor zover men daartoe bij machte was, in bepaalde situaties en voor bepaalde doeleinden hanteerde.

In 1892 constateerde Snouck Hurgronje dat de bekendheid met het Maleis in Atjèh niet bijzonder groot was, en dat zij die wel kennis hadden van deze taal, haar meestal sterk met Atjèhse woorden en constructies vermengden.⁵ Uit de samenspraken en het vocabularium van De Houtman blijkt dat het vroeger niet anders is geweest. De woordenlijst telt niet slechts de vijf Atjèhse woorden die Lombard opgeeft en waarop hij zijn oordeel over 'la rareté des atjèhismes' (bl. 9) grondt, maar ettelijke tientallen Atjèhse woorden en Atjèhismen. Het gaat hier namelijk niet alleen om woorden, maar ook om gevallen waarin het Atjèhse taaleigen duidelijk tot uitdrukking komt, als b.v. in het door Lombard als bevreemdend gesignaleerde gebruik van het voorzetsel *di* voor persoonlijke voornaamwoorden (bl. 10). Dit gebruik is in het Atjèhs zeer gewoon; *di* kan in deze taal de functie hebben van het Maleise *akan* in de zin van: wat betreft. Het vestigt

⁴ *Le Sultanat d'Atjèh au temps d'Iskandar Muda 1607-1636*; Publications de l'École française d'Extrême-Orient vol. LXI, Paris 1967, bl. 55.

⁵ *Tijdschrift Batav. Genootschap* dl. XXXV (1892), bl. 358, 359 = *Verspreide Geschriften* dl. V, bl. 180, 181. Zie ook *De Atjèhers*, dl. II bl. 4.

de nadruk op het onderwerp, soms ook op het vooraan geplaatste voorwerp van een zin. Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat op menige plaats *di-* in verbale vormen gebezigd wordt als het Atj. praefix *dji-*, dat de 3de persoon enkelvoud aangeeft als bedrijver van de handeling, ook wanneer die agens reeds op andere wijze is aangeduid. Zo b.v. bl. 159: ... *indong bapa amba tieda de soeroih beta pegy*; hierin is *de soeroih* = Atj. *djisorōh*, hij gelast(te). Boven is reeds gewezen op het gebruik van *jang* op één van de wijzen waarop dit in het Atjèhs geschiedt.⁶

Wat de fonetiek betreft: Men behoeft in de woordenlijst b.v. slechts de woorden die met een *dj* beginnen op te slaan om te zien dat deze klank door De Houtmans zegslieden op zijn Atjèhs is uitgesproken, nl. bijzonder zacht, zodat hij, naar Snouck Hurgronje heeft opgemerkt, de Nederlandse *j* zeer nabij komt.⁷ Het is Lombard uiteraard niet ontgaan dat er hier een 'différence de réalisation' was, maar wel, dat dit onderscheid zijn verklaring vindt in het Atjèher-zijn van de sprekers. De Houtman spelde terecht *iady*, *iahah*, *gaya(h)*, *raya* etc., doch deze spelling laat geen conclusie toe inzake de toenmalige uitspraak van de Maleise klank die met *dj* wordt weergegeven.⁸

Men zou, naar mij voorkomt, met meer grond kunnen proberen, uit De Houtmans opgaven zich een beeld te vormen van de uitspraak van het Atjèhs in zijn tijd. Het is hier niet de plaats om op deze kwestie dieper in te gaan, doch enkele vraagpunten dringen zich op.

Zeï men op het einde van de zestiende eeuw nog *tlō'* (Mal. *teluk*), waaruit via **hlō'* het thans gebruikelijke *lhō'* is ontstaan? Werden de slot-*l* en de slot-*r* nog uitgesproken, als in *khalbar*, thans *kabha*, Mal. *akar bahar*; *unggul-unggul* (De H. *ongol-ongol*), thans *unggōj-unggōj*; *nengal*, *sagal*, thans *langaj* (Gajo *nōnggōl*), *sagaj*; *balur* (De H. *balloer*), thans *balu*?

Hoe was het gesteld met de slot-*u*? Mag men uit De Houtmans spelling *aboeu*, *bajoeu*, *batoeu* etc. (naast *abou*, *bajou*, *batou*), mod. *abèë*, *badjèë*, *batèë*; *bahoeu*, *baroeu* (naast *bahou*, *barou*), mod. *bahō*, *barō*; *amboeu*, *atjoeu*, mod. *ambu*, *atju* concluderen dat de gedifferen-

⁶ Men kan de functies van Atj. *njang* helder beschreven vinden in Snouck Hurgronjes Atjèhsche Taalstudien, *Tijdschr. Batav. Gen.* dl. XLII (1900), bl. 241-259 = *Verspr. Geschr.* dl. V, bl. 358-372.

⁷ *T.a.p.*, bl. 394 = *Verspr. Geschr.* dl. V, bl. 208.

⁸ Dat men met De Houtmans spelling voorzichtig moet zijn, blijkt wel hieruit, dat de schr. (bl. 227) op grond van de spelling 'benang raya' = *benang radja*, regenboog, oppert dat wellicht toch moet worden gedacht aan *raja*.

tieerde uitspraak van de slot-*u* nog niet had ingezet, doch dat er een neiging was, alle slot-*u*'s als -*uë* (De H. *oe-u*) uit te spreken, of moet men -*oeu* lezen als *o-eu*?

Werd de slot-*s* nog uitgesproken, als in *pantas*, mod. *pantaïh*; *nipis*, mod. *nipéh*; *empus*, mod. *eumpōih*?

Representeren spellingen als *syawat* (Arab. *shahwat*), mod. *Ajt. tjahwat*; *zyreh*, *zyrich* (perz. *zirih*), mod. *Atj. diréh* inderdaad een uitspraak die dichter bij het vreemde origineel staat?

Tot zover wat De Houtmans zegslieden betreft. Thans datgene wat wij uit zijn opgaven kunnen opmaken inzake zijn vermogen, het gehoorde te registreren.

De Houtman vormt, naar mij voorkomt, volstrekt geen uitzondering op wat welhaast als regel mag worden aangemerkt, nl. dat Nederlanders over het algemeen veel moeite hebben met bepaalde klanken van de Indonesische talen, als de, in het Nederlands niet geschreven, gutturaal die aan elke klinker voorafgaat en die soms sluit, de *h* en de nasalen.

Lombard heeft genoteerd, dat bedoelde gutturaal aan het slot van een woord 59 maal is geschreven en 16 maal niet.

Wat de *h* aangaat, is hij van mening dat een analyse van De Houtmans optekening "peut... permettre de préciser ce qu'il était au juste à l'époque de la réalisation des aspirées", m.a.w., of men *itam* zei dan wel *hitam*, e.d., of eigenlijk: '*itam* dan wel *hitam*. Dezelfde onzekerheid bestaat echter in het Atjèhs; ik mag hier wel andermaal verwijzen naar een scherp waarnemer als Snouck Hurgronje, die indertijd heeft opgemerkt (*T.B.G.* deel XXXV (1892), bl. 372): "In het begin van woorden komt het (in het Atjèhs, D.) wel eens voor, dat *h* en ' met elkander afwisselen; somtijds zóó, dat het eene dialect ', het andere *h* uitspreekt, somtijds zóó, dat de keuze van den consonant aan den smaak des sprekers is overgelaten". Men kan moeilijk aannemen dat deze onzekerheid plots zou zijn verdwenen wanneer er Maleis werd gesproken.

Aangaande de sluit-*h* zegt Snouck Hurgronje het volgende. "Het schijnt, dat die sluit-*h* voor Nederlanders, wier gehoor niet bijzonder fijn en geoefend is, bezwaarlijk valt waar te nemen. Dikwijls schrijven en zeggen zij bijv. *gadja* voor *gadjah*, of, waar zij de *h* willen laten hooren, verharden zij die tot de Hollandsche *g* of *ch* en zeggen bijv. *roemachnja* voor *roemahnja*; of schrijven de *h*, waar zij niet behoort, bijv. in *Oeléh* of *Oléh* voor *Oelèë*". Men behoeft het Vocabularium maar in te zien om te constateren, dat De Houtman geen uitzondering op deze regel vormt. Hij schrijft *petjach*, *getach*, *sallach*, *plouch*, etc., en eenmaal zelfs *ambacht* (*hamba*), maar laat in zeer vele gevallen de

eind-*h* weg. Wij hebben echter niet de minste aanwijzing dat zijn zegslieden dat ook hebben gedaan.⁹

Tenslotte de nasalen.

Vormen als *kierin* (kirim), *sombaham* (sembahan), *soudaham* (sudaham), *pinjegam* (vgl. Min. panjagan) en *pram* (perahan) doen zien, dat *m* en *n* soms niet duidelijk door hem zijn onderscheiden. Voorts is er dikwijls verwarring van *ng* en *n*. De Houtman schrijft *dagin*, *datan*, *anjin*, *ankat*, *bonsou*, *sakaran*, maar ook *oetang* i.pl.v. *utan*, eenmaal zelfs *maccanang*, en altijd *poelang* of *poelan*, zowel voor *pulang* als voor *pula*. Nu is *pulang* voor mod. *pula* ook in oudere Maleise geschriften niet ongewoon; Lombard heeft dit echter niet opgemerkt en verwijst, wat de betekenis aangaat, ten onrechte naar *lahu*. Het gevolg is dat de rangschikking en interpretatie der voorbeelden van het gebruik anders zijn dan wanneer hij het onderscheid wel in het oog had gehad. Zo betekent *poelang* in de zin: *Manna khandack kamoe poelang baleyer* niet 'weggaan', en de vertaling moet dan ook niet luiden: "dans quelle direction comptez-vous mettre à la voile", maar, zoals De Houtman opgeeft: "Waer is u meeninghe voorts te seylen", waarbij de Nederlandse zin, zoals meermalen, op de voet is gevolgd. In hedendaags Nederlands zou men zeggen: "Waarheen denkt U verder nog te zeilen?" Zulke kleine misverstanden van de Nederlandse tekst komen nog wel enkele malen voor. Zo is 'Tot lof des gheestrijcken' niet 'à la louange du royaume de l'Esprit' (bl. 5); de 'gheestrijcke' is de geestrijke persoonlijkheid van de auteur, De Houtman. 'Vracht/waghen' (bl. 151) is niet 'vrachtwagen', maar 'kosten van vervoer en wegen', in de Maleise tekst samengevat onder *oupahan*. In de *Adat Atjèh* is herhaaldelijk sprake van weegkosten.

Dit doet echter niet af aan de waardering waarop Lombard aanspraak mag maken voor de zorg die hij aan de heruitgave en de becommentariëring van deze uitvoerige oude tekst heeft besteed. Hij heeft niet volstaan met de oudnederlandse en de Maleise tekst af te drukken, maar daaraan een Franse vertaling en een transcriptie van de Maleise tekst in hedendaagse spelling toegevoegd. Het vocabularium heeft hij echter geheel omgezet en geordend naar de alfabetische volg-

⁹ Hoe gewoon het weglaten van de slot-*h* door Nederlanders is, kan blijken uit het volgende. Vlak na de oorlog hing er in het kantoor van het Rode Kruis te Djakarta een biljet waarin het publiek werd aangespoord, bloed te geven voor bloedtransfusie. 'Bloed geven' was daarin vertaald met *memberi dara*, een vertaling die uiteraard door het Indonesisch publiek ietwat meesmuilend werd bekeken.

orde der Maleise woorden in de hedendaagse spelling van de Bahasa Indonesia, en onder elk lemma de relevante passages uit de samenspraken opgegeven.

Ook wie de verwachtingen die de bewerker van deze tekst heeft, niet deelt en de betekenis ervan voor de Maleise taalgeschiedenis minder hoog aanslaat dan hij, zal hem dankbaar zijn dat hij deze vrijwel onvindbare tekst opnieuw toegankelijk heeft gemaakt.

In het hierachter volgend aanhangsel heb ik, mij beperkende tot de woordenlijst, al die woorden opgenomen waarbij naar mij voorkomt van beïnvloeding door het Atjèhs sprake is. De mogelijkheid dat deze opsomming bij nader onderzoek nog kan worden uitgebreid, sluit ik geenszins uit; ook uit de samenspraken — die ik buiten beschouwing heb gelaten — zal stellig nog wel het een en ander zijn toe te voegen.

Voorts heb ik, in een tweede aanhangsel, de opmerkingen bijeengebracht waartoe de door Lombard in afzonderlijke lijsten, gemerkt Lijst II en Lijst III, ondergebrachte woorden mij aanleiding gaven. Lijst II bevat woorden welker vorm en betekenis door Lombard als vaststaande zijn aangenomen, doch die thans niet meer gebruikelijk zijn; lijst III bevat die woorden waarvan hetzij de betekenis hetzij de vorm niet vast stond.

AANHANGSEL I

<i>De Houtman</i>	<i>Atjèhs</i>	<i>Betekenis</i>
agam	agam	manlijk
ampat sagy	peuët sagòë	vierkant
antat	euntat	brengen; begeleiden
assal phon	asaj phōn	begin
balick mata	balé' mata	goochelen
balick nabi	balé' nabi	van profeet (d.w.z. godsdienst) veranderen
balloer	balu	slaan
belagaem	beuleugham	slijm (Arab. <i>balgham</i>)
bena	beuna	waar
bisse necan	beu-seuneugòn? beusi neugòn?	iets waarmee men druk uitoefent, hanteren; of: ijzer om dat te doen?
bobayang	bubajang	schaduw
bonarey ¹	beunaròë	kok; hoofd van een voorname keuken

¹ Mal. *bandari*, uit Hind. *bhaṇḍārī*; zie Van Ronkel in *Hommage au Congrès des Orientalistes de Hanoi*, 1902, bl. 4.

<i>De Houtman</i>	<i>Atjèhs</i>	<i>Betekenis</i>
bowat ²	beu'uët	opheffen, optillen
boya	buja	krokodil
chali	kali	godsdienstige rechter
de-, di- ³	dikwijls = dji-	voorvoegsel 3de persoon in verbale vormen
dawon	dawōn	blad
derhoka	d(a)rōhaka	vergrijp
dieet	diët	zoengeld
djangot	djanggōt	baard
doeson	doesōn	dorp; binnenland
dywata	diwata	godheid
empang	eumpang	zak, tas
empon	himpōn	verzamelen
empus	eumpōih	tuin
enkouvy ⁴	vgl. angkèë	
enpong	eumpung	nest
enpoon	eumpeuën	aas
estemy	éseuteumi	vorstelijk bevelschrift
gassing, gissing	giséng	strijken (viool)
gulong	gulōng	(op)rollen
gunong	gunòng	berg
inbon(mbon?)	(eu)mbōn	dauw
ioenjong	djundjōng	eerbiedig aanvaarden
jiere ⁵	djeura	komijn
kasap	kasab	goud- of zilverdraad (Arab. <i>qasab</i>)
kassieen	gasiën	arm
kawil	kawé	vishaak; hengel
kekouda	geuguda	schraag
khalbar	kabha	akar bahar
kitta ⁶	keuta	rustbank
klam	klam	donker
koerock	kurō'	delven; graven
korkor	grō'-grō'	knorren
kouta	kuta	versterkte plaats
krot	krōt	gefronst
labang	labang	spijker
lambong	lambōng	zij, flank
landack	landa(ĩ)h	samenstel van ijzeren staven, dat als aambeeld dienst doet

² *terbo'at*, *de bo'at* en *orang membowat* horen al evenmin thuis onder het hoofd *buat*; hier is *bo'at* kennelijk = *muat*. *Orang membowat*, voerman, is niet 'contremaitre', maar: charretier, expéditeur.

³ Zie voorbeeld bij *merboet*, noot 7.

⁴ De nasaal wijst op een onder invloed van *angkèë* uitgesproken *akui*. Atj. *angkèë* bet. borg staan voor.

⁵ Skr. *jīra*, waarvan Mal. *djinten* de Krama-vorm is.

⁶ Mal. *geta*, Prakrit *khaṭṭā*, rustbank.

<i>De Houtman</i>	<i>Atjèhs</i>	<i>Betekenis</i>
lebbêê	leubè	vrome
lebeh	leubèh	meer
lembot	leumböt	zacht, slap
loutack	lutò'	vuil
malim	malém	stuurman
mattyori	pantjuri	dief
miskil	meuseuké	moeilijk(heid); Arab. <i>mushkil</i>
merboet ⁷	meureuböt	(plegen te) roven
nyjis	nj(h)èh	schaaf
nypis	nipéh, lipéh	dun, fijn
oejen	udjeuën	regen
ongol-ongol	unggōj-unggōj	wimpel
pantas	pantaih	snel
pinjit	pidjét	wandluis
plandock	plandō'	dwerghert
plarra	peulara, peulahra	verzorgen
plitick	p(eu)leuté'	vogelknip
poblah	publa	scheiden
poelee	puléh	hersteld, genezen
poelehaen	peuleuheuën	langzaam aan
raboo	reubōng	uitspruitsel
sagal	sagaj	geheel, alle
sebagy		gebezigd als Atj. <i>sabé</i> , gelijk; maar ook: voortdurend
sibrant	sibrang	overwal; overzij
soh	sòh	ledig
suwa	sua	even tonen (vechthaan aan tegen- stander, om aan te hitsen)
syawat ⁸	tja(h)wat	(net woord voor) penis (Arab. <i>shahwat</i>)
ta'in	ta'ajén	bijzonder, nauwkeurig (Arab. <i>ta'yin</i>)
talap	tuëb	dicht doen; vgl. Atj. <i>djeuë</i> , Mal. <i>djala</i>
tappa	tampang	plak; plat stuk
tarro	treu'	nog
tepong	teupōng	meel
tjambagga	tjeumpaga	zwavel
tjerah	tjrah	spleet, gespleten
tjijim	tjitjém	vogel
tlock ⁹	*tlō'	baai, rede
tombon	teumbōn	dik

⁷ *dì merbot* = *djimeureuböt*; *orang merbot* = *ureuëng meureuböt*, rover.

⁸ Niet hetzelfde als *tjawat*, schaambedekking.

⁹ Via *hlo'* is hieruit mod. Atj. *lhō'* ontstaan.

<i>De Houtman</i>	<i>Atjèhs</i>	<i>Betekenis</i>
zebibt	zabéb, zabét	rozijn (Arab. <i>zabīb</i>)
zerat	djeurat	graf
zyreh	diréh	pantser, maliënkolder (Perz. <i>zirih</i>)

AANHANGSEL II

Opmerkingen betreffende Lijst II en Lijst III

Lijst II

basbas; Arab. *basbās*, foelie.
 basta; Perz. *basteh*, baal.
 bisi; Tamil *weśi*, hoer (Gonda, *Sanskrit in Indonesia*, p. 90).
 boela; kennelijk *biarlah* of *baiklah*, mod. Atj. *balé*, *bahlé*.
 bro'at; wschl. Arab. *barā'at*, beding van vrijwaring; hier: beding.
 dauwar; wschl. Arab. *dawwār*, ronddraaiend.
 espingard; Port. *espingarda*, lontgeweer; Mal. *istinggar*.
 farda; Molukken-Maleis *fardu* (Port. *fardo*, uit Arab. *fard(ah)*), collo.
 furda; Arab. *furḍah*, haven.
 harami; Arab. *harāmī*, dief.
 mossayyat, mossayjar; Arab. *mushadjdjar*, gebloemde (zijden) stof;
 damast.
 palemban; in het Wdbk. van Von de Wall-Van der Tuuk opgegeven als
 Bataviaas Maleis (*palumban*), met de betekenis van "kristal".
 par; bestanddeel van *perhamba* = *diperhamba*, beleefd woord voor "ik",
 verkort uit *jang diperhamba*.
 pinjagam; cf. Min. *panjagan*, lusteloos, vadsig.
 polam; Zuidind. *pavaḷam*, bloedkoraal; marmmer; Mal. *pualam*.
 pram; = *perahan*, uitgeperst vocht, van Mal. *perah*, Atj. *prah*.
 sentaby; uit Skr. *ksantavya*, aan wien vergeven moet worden; Gonda,
op. cit. p. 432, 433, heeft de betekenisontwikkeling ervan in Indonesië
 uitvoerig uiteengezet.
 tali sauch; eig. ankertouw, *tali sauh*.
 tafta; Perz. *tāfteh*, Ned. *taf*, een glanzende zijden stof.

Lijst III

bernajy; (*me*)*ngadji* betekent ook: op de Koranschool gaan.
 berrango; wschl. *bertango* = *bertanggung*; *menanggung*, op zich nemen,
 instaan voor.
 bregra; wschl. *berdegar*, daveren.
 camistan; Perz. *kamīzdan*, kamerpot.
 commedalam; *kembok dalam*?
 comoet; een verkeerd verstaan *kemu(n)tjak*, toren?
 cousawan; afgeleid van Perz. *kōzeh*, pot, met suffix *-wan*.

doftenna; mogelijkwerijs Arab. *dhū* of *dhā fitnah*, persoon die in op-spraak is.

moetjy; afgeleid van Perz. *mōzeh*, schoen, met (oorspr. Turks) suffix *-tji*, maker, of verkoper van schoenen.

morey; vertaald met 'lied', doch waarschijnlijk = *murai*, fluit.

mouboel; wellicht Arab. *maqbul*, aanvaard(baar), welkom, geliefd.

narfana; wellicht bedoeld *rapana*, tamboerijn.

nanta, ninta; *nan* = *jang*; *nin* = *ini*; *ta* is ongetwijfeld nadrukswijzer, zoals de schr. op bl. 100 noot 1 opmerkt. Bij *nanta brahy* is men geneigd te denken aan *tjinta berahi*; de vertaling 'speelman' blijft raadselachtig.

poutil; *puting* = uitsteeksel, puntig uiteinde; ook: een bedekte aanduiding van de clitoris.

samatta; mod. Maleis *semata*, door Gonda, *op. cit.* bl. 323 afgeleid van Skr. *samatā*, gelijkheid.

tacok; *orang appa tacok itoe* = *orang apatah kok itu*? Wat zijn dat wel voor mensen?

Tot de door schr. niet herkende woorden behoort ook:

kalleboer; dit zou 'oven' betekenen. Het is echter ten onrechte opgenomen onder *lebur* (fondre), want — tenzij er sprake is van drukfouten — is *kalleboer* kennelijk een variant van *kalleboet*, *kalboet*, mod. Atj. *keulubōt*, Mal. *kelebut*, uit Perz. *kālbud*, mal, gietvorm. Vgl. *dieet*, naast *dyeer*, Mal. *diat* (bl. 186); *bendar* naast *bendat*, Mal. *bandar* (bl. 179); *mossayāt* naast *musayjar*, Arab. *mushadjdjar* (p. 255). *Kalleboer rotty* lijkt dus veeleer 'broodvorm' dan 'oven' te betekenen, en is er in het geheel geen sprake van een 'variant', maar van een toevallige assimilatie van de slot-*t* aan de *r* van *roti*.

G. W. J. DREWES